

församlingarna. Judar och kristna var förhindrade att tillbe kejsaren, vilket skulle kunna ha gett upphov till omfattande konflikter. Harland visar emellertid att det finns tecken på att vissa judiska församlingar funnit en slags medelväg genom att avstå från de rent religiösa aspekterna av kulten av kejsaren men ändå erkänna kejsarens politiska ställning. Förmodligen hade olika judiska och kristna grupper flera strategier, vilket antyds av att författaren till Uppenbarelseboken argumenterar för att kristna bör bryta alla kontakter med samhället, något som kan tyda på att andra kristna grupper deltog i samhällslivet på ett sätt som Uppenbarelsebokens författare fann otillbörligt.

Harlands slutsats blir att kejsarkulten inte utgjorde ett allvarligt hot mot vare sig judiska eller kristna grupper. I den mån konflikter med samhället uppstod, var de huvudsakligen lokala och hade sin grund i att judar och kristna uppfattades som illojala mot det övergripande politiska och religiösa systemet.

Generellt sett är detta en alldeles utmärkt bok. Den kraftiga betoningen på kollegiernas integration i det antika samhället är riktig och värd att uppmärksammas. Samtidigt är det svårt att frigöra sig från känslan att Harland här slår in öppna dörrar. Idag råder det närmast total konsensus om att kollegierna inte befann sig i opposition mot samhället. Harlands studie kompletterar emellertid denna bild med arkeologiskt källmaterial och bekräftar alltså vad rent litterära källor tidigare givit vid handens.

I ett avseende hade en ökad analytisk precision varit att föredra. Författaren använder termen «kristna» för att beteckna både Jesustroende judar och Jesustroende icke-judar utan att ta hänsyn till att gruppernas olika religiösa och sociala bakgrund påverkade deras relation till myndigheterna. De svårigheter som Uppenbarelsebokens författare ställde inför var sannolikt andra än de som mötte Diognetusbrevets författare. Att i den avslutande analysen ta hänsyn till att «de kristna» inte utgjorde en homogen grupp ens internt hade kunnat bidra till att ytterligare problematisera den historiska situationen.

Harlands harmoniserande perspektiv kunde också relativiseras ytterligare. I stort är nog den bild han tecknar riktig men under vissa perioder, t.ex. i samband med de judiska krigerna, förfaller det som om konflikter mellan judiska grupper, romerska myndigheter och lokalbefolkning i olika antika städer, varit mer intensiva. Dessa utbrott av anti-judiskhet var sannolikt relevanta också för olika Jesustroende grupper — judiska såväl som icke-judiska.

Dessa kritiska anmärkningar till trots är Harlands bok mycket läsvärd. Till dess främsta förtjänster hör inventeringen och redovisningen av mängder av källmaterial som för många tidigare varit svåråtkomligt. För den som intresserar sig för perioden då kristendo-

men uppstod, utgör Harlands studie ett mycket värdefullt bidrag.

Magnus Zetterholm

Gertrud Yde Iversen: *Epistolaritet och Heilsgeschichte. Eine Rezeptionsästhetische Auslegung des Römerbriefs (Theologie interaktiv, 2)*. 295 sid. Lit Verlag, Münster 2003.

Denna bok är en reviderad version av en doktorsavhandling som Iversen försvarade år 1999 vid Köpenhamns universitet. Utgångspunkten är frågan om Romarbrevets funktion som ett brev, med speciell hänsyn tagen till samspelet mellan texten och dess läsare i själva läsprocessen. Arbetet återspeglar det ökade intresset bland exegeter för texternas funktion (snarare än form) samt för deras läsare (snarare än författare). Men i stället för att fokusera på de omdebatterade frågor som rör brevets läsare under första århundradet, undersöker Iversen de tolkningspotentialer som föreligger i texten för varje (inkl. nutida) individ som ger sig in i läsprocessen. För detta ändamål drar hon nytta av Wolfgang Iversens receptionsetiska linje. Avsikten är inte att lösa traditionella exegetiska problem i Romarbrevet, utan snarare att söka kasta nytt ljus över dem samt över brevet som helhet.

Boken är indelad i sju kapitel. I en generell inledning presenterar Iversen målsättningen med arbetet, dess metodologiska ram mm. Här presenteras även hennes uppfattning om Paulus syfte med brevet — ett traditionellt exegetiskt problem. Enligt Iversen är Paulus huvudsyfte att genom bekräftelse och rättelse förstärka läsarnas tro, såsom han förklarar i 1:11–12. Brevet som helhet beskrivs som ett «vänskapsbrev av epideiktisk karaktär och litterär status» (s. 2). Att brevet är epideiktiskt innebär att det förstärker något som redan finns. Att det har en «litterär status» syftar på att det under tidens gång har uppnått en normativ ställning som litteratur. Detta är en viktig faktor för Iversens arbete, som till en viss grad skall uppfattas som ett «postmodernt projekt» (s. 5). Avsikten är inte att rekonstruera en historisk verklighet bakom brevet.

Kap. 1 innehåller en introduktion av Iversens receptionsetiska teorier. I kap. 2 behandlar Iversen brevgrenen och diskuterar Romarbrevets karaktär som ett brev. Detta brev har en «dubbelkaraktär»: Å ena sidan är det ett äkta brev som skrevs till bestämda personer i en bestämd situation vid en bestämd tid. Å andra sidan har det «löst sig ifrån» denna historiska kontext genom att det har lästs av andra personer i olika situationer vid olika tider och har fått en speciell, offentlig status som en del av den kristna kanon. Detta ger Iversen anledning till att läsa Romarbrevet inte bara

som ett «historiskt brev» utan också som ett «stycke litteratur» (s. 72) som faktiskt riktar sig till samtliga kristna läsare oavsett tid och rum.

I kap. 3–6 går Iversen igenom Romarbrevets «korpus» (Rom. 1–15). Rom. 1–4 (kap. 3) behandlar tre teman: relationen till Gud, stadgandet av människans liv, och historien. Via en specifik dialogform («diatrib») aktiverar Paulus läsarnas delaktighet i texten och skärper deras uppfattning av sig själva som delaktiga i hela frälsningshistorien. I Rom. 5–8 (kap. 4) tar Paulus upp ett antal teologiska teman för att förstärka läsarnas identitet som kristustroende. Texten konfigurerar en läsarroll vari läsarens situation konfronteras med olika perspektiv. Rom. 9–11 (kap. 5) behandlar problematiseringen av judar som Guds folk. Huvudavsikten i Rom. 12–15 (kap. 6) är att förstärka läsarnas tro och hopp, här genom bestämda uppmaningar att hålla fast vid ett bestämt levnadssätt. Kap. 7 innehåller en kortfattad diskussion om brevets avslutning, som sedan följs av några tankar om fortsatta studier inom samma metodologiska ramar.

Vilken betydelse har då Iversens bok för oss läsare av Romarbrevet? För det första innehåller den en läsning av brevet utifrån en relativt ny synvinkel som har en potential att utvidga våra insikter i vad som händer i själva läsprocessen. Den innehåller också en nyttig introduktion till Iversens ibland väldigt invecklade teorier. För det andra fokuserar Iversen på Romarbrevets funktion som ett brev. Hon behandlar brevet som helhet och för en lärorik diskussion om sammanhanget mellan kap. 1–11 och 12–15. För det tredje gör Iversen en ansats till att behandla både brevets avsedda (antika) mottagare och dess nutida läsare — ingen lätt uppgift.

Men kanske just pga. uppgiftens komplexa natur utgör det tredje momentet här ovan bokens största svaghet. Även om Iversen slår fast att Romarbrevet var ett «äkta» brev som skrevs till bestämda mottagare vid en bestämd tid, hävdar hon samtidigt att det faktiskt också var riktat till varje «kristen» person, oavsett tid och rum. Gång på gång verkar Iversen helt enkelt förutsätta att de antika läsarnas kristna identitet är lika med (en) kristen identitet i dag, samt att en nutida kristen person erfar samma sak vid läsningen av brevet som de antika läsarna gjorde (se t.ex. s. 157–63 ang. det kristna dopet). Dessa förutsättningar gör att Iversens läsare ofta lämnas i en något förvirrande spänning mellan olika tider och rum. Möjligtvis återspeglas också denna spänning i Iversens val av Iversens receptionsetetiska perspektiv, som ju varken riktar sig mot brev eller antika skrifter utan mot senare tids litterära verk.

En annan diskuterbar förutsättning är att Paulus syfte med brevet var att «förstärka» läsarnas tro. Enligt Rom. 1:13–15 var huvudavsikten snarare att

förkunna evangeliet bland hedningar i Romarbrevet. I slutet av sin bok kallar Iversen Rom. 1:13–15 faktiskt för brevets *raison d'être* (s. 264–65), även om hon tidigare har tillägnat 1:11–12 exakt samma definition (s. 80; jfr s. 2–3), ett avsnitt som egentligen inte rör syftet med själva brevet utan Paulus längtan efter att få träffa dess mottagare i Romarbrevet.

Tyvärr förekommer det en hel del tryckfel i boken. Dessutom får det sägas att regeln att varenda gång skriva «läsaren resp. läsarinna» («Leser bzw. Leserin») osv. kan vara tröttsam (jfr s. 27–28, 38). Av betydligt större vikt är dock bristen på sammanfattning i slutet av boken. Detta innebär att det saknas summerande värdering av vad det receptionsetetiska perspektivet egentligen har lett till. Iversens läsare lämnas i sticket med den frågan, vilket är mycket beklagligt med tanke på arbetets syfte.

Sammanfattningsvis presenterar Iversen ett relativt nytt sätt att läsa Rom. och lyfter fram ett antal intressanta aspekter av vad brevets läsare kan ha upplevt/kan uppleva i själva läsprocessen. En tydligare skillnad mellan de avsedda mottagarna i Rom och nutida läsare hade dock varit att föredra. Iversens försök att hålla ihop en tidsbunden och en tidlös läsning av Rom. görs på bådadas bekostnad som föremål för undersökning.

Runar M. Thorsteinsson

Maria Ytterbrink: *The Third Gospel for the First Time. Luke within the Context of Ancient Biography*. 243 sid. Centrum för teologi och religionsvetenskap, Lund 2004. Diss. Lund University.

Maria Ytterbrinks doktorsavhandling i Nya testamentets exegetik, med Birger Olsson som handledare, sammanför två aktuella trender inom evangelieforskningen: en läsarorienterad approach samt ett intresse för evangeliernas genre. Ytterbrink frågar efter de första läsarnas eller åhörarnas uppfattning av Lukas-evangeliet utifrån hypotesen att de kände till den hellenistiska biografins konventioner och förväntade sig ytterligare en berättelse i samma genre.

Den gamla historisk-kritiska exegetiken fokuserade i huvudsak på evangeliernas tillkomstshistoria, dvs. de traditioner, källor och den redaktion som ligger bakom evangelierna. Sedan uppmärksammade strukturalismen och 1970/80-talens synkrona studier texternas inre komplexitet. Prof. Olssons avhandling om Johannesevangeliet (1974) hör till den textlingvistiska forskningens pionjärverk. I Uppsala främjade Lars Hartman ett närbesläktat intresse för texten som kommunikation. På 1980/90-talen kom det textcenterade intresset ofta till uttryck i form av narrativkri-